

Cezary Dryzd¹

Pod merytoryczną opieką ppłk. dr. Marka Bodzianego

KULTURA STRATEGICZNA – GENEZA, DEFINICJA I PRAKTYCZNE ZASTOSOWANIE

Streszczenie: *W pierwszej części artykuł przedstawia genezę i ewolucję badań nad kulturą strategiczną. Prezentuje sposoby definiowania tego pojęcia oraz klasyfikację stanowisk. W drugiej części tekstu autor zajmuje się praktycznym wykorzystaniem kultury strategicznej. Postrzega je przez pryzmat podstawowych funkcji nauki, jako zjawisko: opisywane, wyjaśniane i przewidywane.*

Słowa kluczowe: *geopolityka, kultura strategiczna, stosunki międzynarodowe*

WSTĘP

Współczesne środowisko międzynarodowe – po rozpadzie bipolarnego ładu międzynarodowego - obfituje w nowe twory państwowe, z których każdy chce uchodzić za suwerenny podmiot o odmienności kulturowej, historycznych uwarunkowaniach, tradycjach i postawach patriotycznych obywateli.

Państwa te mają również swój własny model funkcjonowania, odmienny sposób gospodarowania zasobami, a także indywidualne podejście do kwestii zapewnienia bezpieczeństwa państwa. Daje to znaczną liczbę możliwych konfiguracji w kreowaniu celów tych państw.

Sprawia to, że klasyczne teorie stosunków międzynarodowych nie mogą wziąć pod uwagę wszystkich znaczących czynników wpływających na sytuację międzynarodową i dlatego są zmuszone do interpretacji faktów społeczno – politycznych na wysokim poziomie abstrakcji. Potrzeba uwzględnienia różnorodności i niejednoznaczności doprowadziła do powstania nowego nurtu badawczego, który w swym założeniu odrzucił dotychczasowe sposoby postrzegania zmian zachodzących w skutek działania państw na arenie międzynarodowej - na rzecz bardziej kompleksowego sposobu percepcji tychże zdarzeń. Nowe podejście ogniskuje się wokół terminu „kultura strategiczna”. Niniejszy artykuł ma za zadanie w syntetyczny sposób wyjaśnić genezę tego terminu tak, aby możliwe było prześledzenie jego ewolucji od czasów starożytnych aż po współczesność. Stworzenie takiej bazy teoretycznej pozwoli zająć się kwestią praktycznego wykorzystania wiedzy, wynikającej z przyjęcia nowej percepcji stosunków międzynarodowych.

Sprawdzenie użyteczności pojęcia „kultury strategicznej” na poziomach charakteryzowania państwa, wyjaśniania jego działań na arenie międzynarodowej oraz prognozowania dalszych posunięć, będzie wynikało z ustaleń teoretycznych poczynionych w pierwszej części artykułu. Połączenie aspektów teoretycznych

---

¹ Cezary Dryzd – student II roku stacjonarnych studiów II stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu.

z praktycznym wymiarem kultury strategicznej wskaże możliwości, jakie wynikają z użytkowania nowego narzędzia pojęciowego, które uzyskuje coraz większą popularność wśród badaczy zajmujących się stosunkami międzynarodowymi.

1. GENEZA I EWOLUCJA POJĘCIA "KULTURY STRATEGICZNEJ"

1.1. Geneza kultury strategicznej

Pomimo, iż termin „kultura strategiczna” relatywnie niedawno pojawił się w słowniku badaczy zajmujących naukami o bezpieczeństwie, funkcjonuje on już w nauce od setek lat pod różnymi nazwami oraz w różnych konfiguracjach. Bezsprzecznie za swoistego prekursora rozwoju nurtu uwzględniającego aspekty kulturowe, jako uzupełnienie czysto wojskowych studiów strategicznych, należy uznać starożytnego myśliciela Tukidydesa², który kluczowe tezy związane z tym pojęciem zawarł w swoim dziele pod tytułem *Wojna peloponeska*. Stworzony przez niego termin „charakter narodowy” wskazuje na znaczenie odrębności kulturowej antagonistycznych grup społecznych, co przekłada się na zupełnie inny sposób prowadzenia polityki pomimo podobnych potencjałów, które - przez pryzmat klasycznych studiów strategicznych - powinny prowadzić do podobnych wyborów. Przykładem przytoczonym przez Tukidydesa, który idealnie ukazuje tę zależność, jest konflikt pomiędzy Atenami, a Spartą. Według *Wojny peloponeskiej*, Ateńczycy mieli być bardziej zdecydowani w swoich działaniach, co z kolei napotykało niechęć ze strony Spartan, którzy byli bardziej powściągliwi w działaniach. Na gruncie rozbieżności w sposobie podejmowania decyzji, narodził się konflikt dwóch *polis*, który do dziś jest popularnym tematem badań z zakresu historii, strategii oraz geopolityki. Wywody Tukidydesa jawią się, jako pierwsza w historii analiza konfliktu zbrojnego rozważana przez pryzmat kultury strategicznej.

Kolejnym ważnym krokiem w procesie krystalizacji pojęcia „kultury strategicznej” było dzieło Carla von Clausewitza *O wojnie*. Oprócz aksjologicznych stwierdzeń traktujących wojnę, jako przedłużenie polityki wewnętrznej państwa, zawarł on dzieło tezę, która na równi z „charakterem narodowym” Tukidydesa dała podwaliny współczesnym badaczom zajmującym się kulturą strategiczną. Clausewitz twierdził, że zwycięstwo osiąga się nie tylko poprzez zajęcie terytorium przeciwnika, ale równie ważne jest złamanie jego morale³. Uwypuklił wagę dominacji kulturowej na drodze do osiągnięcia celów polityki państwa.

Bezpośrednio z rozważań Clausewitza czerpał Basil Liddell Hart, który skupił się na praktycznym wymiarze znaczenia kultury w działaniach państwa. Upatrywał tym samym przyczyny porażki Wielkiej Brytanii podczas drugiej wojny światowej w odejściu od „brytyjskiego sposobu prowadzenia wojny”, które zakładało, według

---

² Tukidydes (ur. ok. 460, Ateny, zm. po 400 p.n.e., Ibidem) - historyk grecki, autor Wojny peloponeskiej. Podczas wojny peloponeskiej (431–404 p.n.e.) został 424 p.n.e. wybrany na urząd stratega; spóźnił się z odsieczą dla miasta Amfipolis, za co został skazany na wygnanie (na 20 lat). Poświęcił się pracy nad dziełem historycznym o tej wojnie, z niejasnych powodów nigdy tej pracy nie dokończył. Tukidydes był największym starożytnym historykiem, którego zainteresowania oraz standardy badawcze wyznaczyły kierunek rozwoju historiografii antycznej, a w dużym stopniu również nowożytnej. Źródło: Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Tukidydes;3989866.html>, dostęp z dnia 24.04.2017 r.

³ C. Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo Mireki, Kraków 2007.

Liddell Harta, działania skupiające się na blokadach morskich wymierzonych w przeciwnika oraz na finansowym wsparciu państw sojuszniczych⁴.

Bardziej współczesną kwestią, która znacząco wpłynęła na nurt nauki zajmujący się zagadnieniami związanymi z kulturą strategiczną, była „zimna wojna” oraz bipolarny układ sił na świecie. Posiadanie podobnych potencjałów militarnych przez ówczesne dwa największe mocarstwa, czyli Stany Zjednoczone oraz Związek Radziecki, okazał się czynnikiem, który uświadomił naukowcom oraz kadrze dowódczej zawodność klasycznych nurtów analizy stosunków międzynarodowych. Podstawową wadą takiej analizy jest skupianie się tylko na czynnikach mierzalnych, takich jak: terytorium, liczba ludności czy potencjał militarny. Jednak takie postrzeganie sytuacji geopolitycznej nie mogło wytłumaczyć, dlaczego cele polityki bezpieczeństwa tych dwóch mocarstw znacząco się różniły pomimo pozornych analogii między nimi.

Jako pierwszy zauważył ten problem i zaczął o nim mówić publicznie amerykański dyplomata George Kennan. Twierdził, że działania zarówno Stanów Zjednoczonych jak i Związku Radzieckiego, mają podłoże kulturowe, które jest ważnym determinantem wpływającym na politykę tych państw. Trafną odpowiedzią na te trudności okazała się analiza kulturowa, która - w połączeniu ze studiami strategicznymi - pozwoliła zrozumieć przesłanki, jakimi kierował się „człowiek radziecki” i dlaczego jego działania różniły się od działań prowadzonych z Zachodu⁵.

Reasumując: idea, która nadaje większą wagę aspektom kulturowym w relacjach między państwami była obecna już od starożytności, jednak nie miała statusu pozwalającego jej na konkurowanie z klasycznymi nurtami analizy stosunków międzynarodowych. Przeobrażenia, jakim uległa geopolityczna mapa świata, zmuszają badaczy do coraz bardziej szczegółowego, ale zarazem kompleksowego podejścia do takich analiz, przez co termin „kultura strategiczna” jest coraz bardziej popularny.

1.2. Ewolucja pojęcia „kultury strategicznej”

Aby przejść od początków badań nad wpływem kultury na funkcjonowanie państwa w środowisku międzynarodowym do analizy obecnego kształtu pojęcia kultury strategicznej, należy prześledzić proces ewolucji tego terminu. Niewątpliwie znaczenie w tym zakresie miały poglądy wymienionych wcześniej badaczy. Jednak najważniejszy moment w rozwoju kultury strategicznej przypada na drugą połowę XX wieku. Wtedy to po raz pierwszy w literaturze przedmiotu został użyty termin „kultura strategiczna”. Za twórcę tego terminu uchodzi Jack Snyder, który w książce z 1977 roku *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* podjął się próby przewidzenia potencjalnych zachowań Związku Radzieckiego w odpowiedzi na założenia amerykańskiej polityki obronnej. Snyder, podobnie jak wspomniany już George Kennan, zauważył istotną lukę w klasycznym podejściu do stosowanych wówczas narzędzi analitycznych w ramach studiów strategicznych, czego owocem było porzucenie przez Snydera tychże metod na rzecz bardziej kompleksowego podejścia uwzględniającego czynnik kulturowy. Doprowadziło to do stworzenia pierwszej definicji kultury strategicznej, która traktuje ją, jako *sumę idei*,

⁴ R. Wiśniewski, *Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, Źródło: <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wpcontent/uploads/2013/03/13.WISNIEWSKI.pdf>, dostęp z dnia: 25.04.2017 r.

⁵ Ł. Smalec, *Kultura strategiczna a paradygmat realistyczny. Krytyka, rywalizacja, perspektywy współpracy*, Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon” nr 2, Warszawa 2012, s. 32.

uwarunkowanych emocjonalnie odpowiedzi i wzorców zwyczajowych zachowań, jakie członkowie narodowej wspólnoty bezpieczeństwa nabyli przez instrukcje lub imitacje i dzielają w odniesieniu do strategii nuklearnej⁶. Upływ czasu oraz zmiany w środowisku międzynarodowym znacząco zmniejszyły wartość praktyczną tej definicji, jednak w dalszym ciągu posiada ona znaczenie w warstwie dydaktycznej, a fakt, że powstała, jako pierwsza, czyni z niej „kamień milowy” w badaniach nad kulturą strategiczną.

Przez kolejne lata mieliśmy do czynienia z tematyką wpływu kultury na studia strategiczne oraz na funkcjonowanie państw w środowisku międzynarodowym. Jednak badania te były mocno rozproszone, a co za tym idzie niemożliwe było wykazanie się większą refleksyjnością podczas podejmowania zagadnienia kultury strategicznej. Zmieniło się to w 1995 roku za sprawą Allastaira Iana Johnstona, który dokonał systematyzacji badań nad kulturą strategiczną tworząc jej trzy generacje (tab. 1). Istnienie pierwszej generacji przypada na okres dwubiegunowego podziału świata w wykonaniu Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. W tym czasie czynnik kulturowy był uważany za jeden z najważniejszych w kontekście badań predykcyjnych oraz tych, które opisywały ówczesną sytuację międzynarodową. Jednak z uwagi na to, że w tamtym czasie było to zagadnienie nowe, naukowcy zajmujący się kulturą strategiczną byli zmuszeni do prezentacji tego rozwiązania. Założenia tej generacji spotkały się z krytyką niektórych naukowców w związku z tym, że badania właściwe dla pierwszej generacji uważały kulturę strategiczną państwa za monolit, który nie podlega wpływowi wewnętrznych nurtów tego zjawiska⁷. Druga generacja przypada na połowę lat osiemdziesiątych XX wieku.

Tabela. 1. Generacje badań nad kulturą strategiczną

	Czas występowania	Znaczenie czynnika kulturowego	Podstawowe założenia
Pierwsza generacja	Okres dwubiegunowego podziału świata	Duże	Prezentowanie idei i wykazywanie faktycznego znaczenia kultury strategicznej
Druga generacja	Połowa lat 80-tych XX wieku	Małe	Kultura strategiczna, jako narzędzie w rękach elit
Trzecia generacja	Lata 90-te XX wieku	Duże	Kultura strategiczna niezbędna do zrozumienia nowego ładu międzynarodowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. I. Johnstone, *Thinking about Strategic Culture*, *International Security* 1995, vol. 19, no 4, s. 36–43.

Okres ten nie przyczynił się znacząco do rozwoju badań nad kulturą strategiczną, gdyż zagadnienia z nią związane były traktowane, jako skuteczne narzędzie wpływu decydentów na obywateli⁸. Trzecia generacja badań nad kulturą wg. A. I. Johnstona przypada na lata dziewięćdziesiąte XX wieku. Ta cezura wiąże się bezpośrednio

⁶ J. L. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, RAND Corporation, 1977, s. 4–7, Źródło: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf> dostęp z dnia 28.12.11 r.

⁷ A. I. Johnston, *Thinking about Strategic Culture*, *International Security* 1995, vol. 19, no 4, s. 36–43.

⁸ *Ibidem*.

z rozpadem dwubiegunowego układu sił na świecie. Powstanie wielu nowych państw zmusiło badaczy do szukania narzędzia, które pozwoli – w kompleksowy sposób - dokonać charakterystyki poszczególnych aktorów stosunków międzynarodowych z uwzględnieniem ich odrębności zarówno w czysto geopolitycznym ujęciu oraz przez pryzmat różnic kulturowych⁹.

Drugi model systematyzujący badania nad kulturą strategiczną powstał na początku XXI wieku, a jego autorem jest John Glenn (tab. 2.). Zdaniem autora tego tekstu, klasyfikacja przyjęta przez J. Glenna jest zasadna z uwagi na to, że nie odnosi się do przedziałów czasowych tylko bezpośrednio do poglądów badaczy reprezentujących konkretne koncepcje, co nadaje temu modelowi bardziej uniwersalny charakter, a tym samym w faktyczny sposób wprowadza swego rodzaju „porządek” w ramach nurtu badawczego zajmującego się kulturą strategiczną. Klasyfikacja ta dzieli dotychczasowe (jak i przyszłe) poglądy na kulturę strategiczną w zależności od wagi, jaką dana grupa badaczy przypisuje tej koncepcji i jakie miejsce upatruje dla niej w procesie podejmowania decyzji przez poszczególne państwa.

Tabela. 2. Klasyfikacja badań nad kulturą strategiczną

	Sposób definiowania	Znaczenie dla funkcjonowania państwa	Wpływ na podejmowanie decyzji
Epifenomenalizm	Jeden z czynników wpływających na państwo	Narzędzie pomocnicze dla klasycznych nurtów stosunków międzynarodowych	Mały wpływ na podejmowanie decyzji
Konstruktywizm	Podstawa tożsamości państwa	Wyznacza sposób postrzegania świata	Bezpośredni determinant polityki państwa
Post-strukturalizm	Sztuczna kreacja rzeczywistości	Pomaga elitom w legitymizacji swoich działań	Wykorzystywana doraźnie
Interpretatywizm	Tworzy „wszechobecny kontekst”	Tworzy środowisko, w którym funkcjonuje państwo	Wpływa na decyzje pośrednio, stanowiąc ich tło

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Glenn, *Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration*, *International Studies Review* 2009, vol. 11, no 3, s. 530–531.

I tak oto pierwsza koncepcja – epifenomenalizm – zakłada, że analiza kulturowa może funkcjonować jedynie, jako uzupełnienie klasycznych nurtów analizy stosunków międzynarodowych w sytuacji, gdy dane zjawisko jest na tyle skomplikowane, że swoim zasięgiem wychodzi poza obszar danej teorii stosunków międzynarodowych i konieczne jest skorzystanie z narzędzia, które będzie wyjaśniać subiektywne przesłanki, które mają wpływ na dane zjawisko. Niemniej jednak czynnik kulturowy odgrywa rolę drugorzędną i jest tylko jednym z czynników branych pod uwagę podczas analizowania konkretnych zjawisk politycznych na arenie międzynarodowej.

Zupełnie inne podejście prezentują badacze należący do nurtu zwanego konstruktywizmem. Ich zdaniem kultura strategiczna jest bezpośrednim determinantem polityki państwa. Stanowi ona w swej istocie podstawę tożsamości

⁹ *Ibidem*.

narodowej obywateli, a co za tym idzie wpływa na formułowanie celów polityki i narzuca przyjęcie określonego sposobu percepcji stosunków międzynarodowych.

Kolejny nurt wyszczególniony przez J. Glenna – post-strukturalizm traktuje kulturę strategiczną jako narzędzie, którego zadaniem jest stworzenie sztucznej kreacji rzeczywistości, tak jak to było w ramach drugiej generacji badań nad kulturą strategiczną A. I. Johnstona. Kolejnym podobieństwem jest wykorzystywanie tak skonstruowanej kreacji rzeczywistości do manipulowania opinią publiczną i legitymizacji kursu politycznego przyjętego przez decydentów. Dodatkowo post-strukturalizm wykorzystuje zagadnienia związane z kulturą strategiczną tylko doraźnie, gdy jest to korzystne z punktu widzenia danego podmiotu.

Innym nurtem jest interpretatywizm. Nawiązuje on bezpośrednio w swojej genezie do ontologii naturalistycznej poprzez założenie funkcjonowania „wszechobecnego kontekstu”, którego kultura strategiczna jest reprezentacją. Wprawdzie kultura strategiczna nie wpływa bezpośrednio na decyzje podejmowane przez państwo, lecz stanowi środowisko, w którym decyzje powstają. Chcąc zrozumieć kontekst sytuacyjny danej decyzji, trzeba pochylić się nad dogłębną analizą zarówno geopolitycznego zaplecza funkcjonowania państwa, ale również, a nawet przede wszystkim, nad solidną analizą kulturową¹⁰.

Przytoczone powyżej sposoby definiowania i klasyfikacji badań nad kulturą strategiczną pomimo tego, że powstały w zeszłym stuleciu, nadal mają nieocenioną wartość dydaktyczną oraz mogą służyć, jako idealny wstęp do analizy współczesnego sposobu definiowania kultury strategicznej, które zostanie teraz przedstawione.

1.3. Współczesne definiowanie kultury strategicznej

Za początek współczesnego definiowania kultury strategicznej autor tego tekstu uznał rok 1995; było to cztery lata po uchwaleniu przez Radę Republik Najwyższej Rady ZSRR deklaracji o rozwiązaniu Związku Radzieckiego¹¹, a tym samym o rozpadzie bipolarnego ładu międzynarodowego, który przyniósł ze sobą wiele wyzwań dla badaczy zajmujących się studiami strategicznymi, stosunkami międzynarodowymi, a także kulturą strategiczną.

Te cztery lata wystarczyły, aby na gruncie badań nad zagadnieniami związanymi z wpływem kultury na studia strategiczne pojawiła się pierwsza definicja, która zakłada, że każde państwo może mieć swój własny pogląd na sprawy związane z realizacją swoich celów oraz z użyciem przemocy wobec innych. Cytując Stephena P. Rosena kultura strategiczna to *przekonania i założenia określające przyjmowane zasady zachowań wojskowych w stosunkach międzynarodowych – przede wszystkim dotyczących decyzji o podjęciu działań zbrojnych, preferencji, co do sposobu prowadzenia wojny oraz dopuszczalnego podczas wojny poziomu ofiar*¹².

Według modelu stworzonego przez J. Glenna taki sposób rozumienia kultury strategicznej można utożsamiać z koncepcją epifenomenalistyczną, gdyż w swej istocie przypisuje on kulturze strategicznej „władztwo” jedynie nad częścią obszaru funkcjonowania państwa i nie stanowi elementu dominującego w procesie

¹⁰ J. Glenn, *Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration*, International Studies Review 2009, vol. 11, no 3, s. 530–531.

¹¹ S. Schmemmann, *End Of The Soviet Union: The Soviet State, Born of a Dream, Dies*; The New York Times, 26.12.1991, Źródło: <http://www.nytimes.com/1991/12/26/world/end-of-the-soviet-union-the-soviet-state-born-of-a-dream-dies.html> dostęp z dnia: 20.10. 17 r.

¹² S.P. Rosen, *Military Effectiveness: Why Society Matter*, International Security vol. 19 no. 4, Spring 1995, s. 20.

decyzyjnym. Mimo ewidentnego nawiązania do sposobu myślenia charakterystycznego dla funkcjonowania w bipolarnym układzie międzynarodowym, definicja ta stanowi kolejny „kamień milowy” na drodze do nowoczesnego podejścia do kultury strategicznej.

Bardziej kompleksowy sposób definiowania kultury strategicznej zaproponował Colin S. Grey, który napisał w książce *Modern Strategy*, że *kultura strategiczna są to utrwalone, przekazywane społecznie idee, postawy tradycje, zwyczaje i preferowane metody, które są mniej lub bardziej specyficzne dla określonej, umiejscowionej geograficznie wspólnoty bezpieczeństwa, cechującej się wyjątkowym doświadczeniem historycznym*¹³. W tym ujęciu, tożsamym z koncepcją interpretatywistyczną według J. Glenna, pojawia się kompleksowe podejście do czynników kształtujących kulturę strategiczną. Zgodnie z tą definicją - źródłem kultury strategicznej są czynniki wewnętrzne, a zatem jest ona nierozzerwalną częścią funkcjonowania państwa i zgodnie z ujęciem interpretawistycznym stanowi „tło” dla funkcjonowania danego kraju. Jest też pośrednim determinantem jego polityki.

Również w polskiej nauce mamy badaczy zajmujących się poznawaniem kultury strategicznej. I tak oto w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* można odnaleźć definicję, która w bardzo szczegółowy sposób określa, czym to zjawisko jest i co wpływa na jego strukturę. *Kultura strategiczna jest to społeczne przekonanie, wynikające z tożsamości i głównego nurtu kultury politycznej danego społeczeństwa, idee, wartości, normy, rodzaje wiedzy, postawy i wzory zachowań dotyczące rozumienia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, a zwłaszcza celów, zakresu i sposobów używania siły zbrojnej i innych rodzajów siły w stosunkach międzynarodowych*¹⁴. Widać tu podejście tożsame z koncepcją konstruktywistyczną według Glenna, co przekłada się na zaklasyfikowanie kultury strategicznej, jako czynnika mającego duże znaczenie na kształtowanie się celów państwa oraz na wybór metod służących osiągnięciu tych celów.

Kolejną definicją, która ma polskie korzenie i również wpisuje się w koncepcje konstruktywistyczną według Glenna zaproponował Łukasz Smalec: *Kultura strategiczna jest <tworem> charakterystycznym dla poszczególnych państw, może podlegać zmianom pod wpływem <szoków> zewnętrznych, pozwala na częściowe wyjaśnienie strategii oraz decyzji w zakresie polityki bezpieczeństwa państwa, ponieważ została ukształtowana pod wpływem indywidualnych doświadczeń historycznych i uwarunkowań, wpływa na postrzeganie zagrożeń, jak również ogranicza zakres akceptowanych działań z użyciem siły zbrojnej*¹⁵. Analogicznie do poprzedniego ujęcia, ta definicja uwypukla znaczenie kultury strategicznej, kładąc nacisk na jej zindywidualizowany charakter oraz podatność na zmiany zarówno w wyniku czynników wewnętrznych jak i zewnętrznych.

Przełom XX i XXI wieku zapoczątkował dość dynamiczny rozwój badań nad kulturą strategiczną, które zdaniem autora tego tekstu miały dwie zasadnicze przyczyny. Po pierwsze, wspomniany już wcześniej rozpad bipolarnego układu sił na świecie doprowadził do wzrostu znaczenia tak zwanych „miękkich czynników” (ang. *soft power*), wpływających na bezpieczeństwo i ład międzynarodowych, które przez nurt badań nad kulturą strategiczną są doceniane. Po drugie, stworzenie przez

¹³ C.S. Grey, *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford 1999, s. 17.

¹⁴ J. Pawłowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2010, s. 67. Cyt. za: Z. Sabak, *Strategia Słownik terminów*, AON, Warszawa 2014, s. 58.

¹⁵ Ł. Smalec, *Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 25.

A. I. Johnstona i J. Glenna klasyfikacji badań nad kulturą strategiczną dały podstawy teoretyczne i metodologiczne dla kolejnych pokoleń badaczy zajmujących się tym zjawiskiem, co bez wątplenia pozytywnie wpłynęło na obecny kształt tychże badań.

2. PRAKTYCZNE ZASTOSOWANIE KULTURY STRATEGICZNEJ

2.1. Kultura strategiczna a funkcje poznawcze nauki

Znając już ideę kultury strategicznej, jej ewolucję na przestrzeni dziejów oraz we współczesności, zasadniczym pytaniem pozostaje kwestia praktycznego wykorzystania takowej analizy w ramach nauk społecznych. Na potrzeby niniejszej publikacji autor postanowił pochylić się nad tym zagadnieniem przez pryzmat trzech funkcji poznawczych nauki, do których należą: funkcja deskryptywna, eksplanacyjna i predykcyjna¹⁶. Takie ujęcie z racji prostoty a zarazem uniwersalności pozwoli znaleźć odpowiedź użyteczność pojęcia „kultury strategicznej”, jako tworu stosunkowo nowego, który ma szansę zrewolucjonizować sposób percepcji międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych.

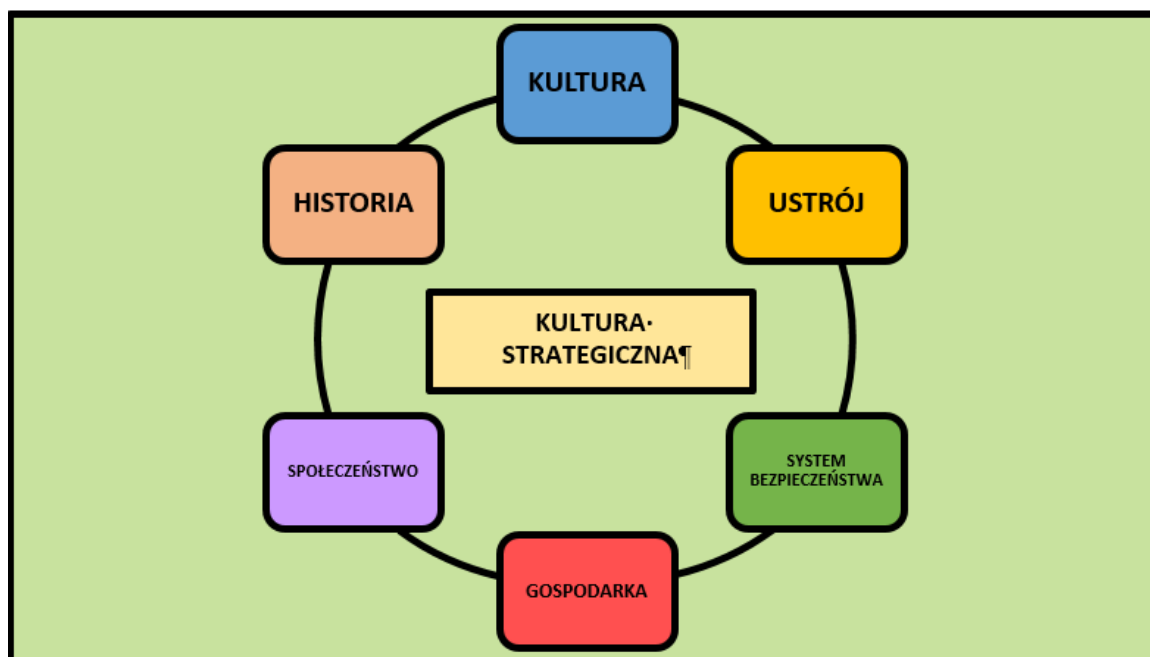
2.1.1. Funkcja deskryptywna

Opisanie zjawiska jest podstawą do dalszych badań nad nim, szczególnie w naukach społecznych kwestia opisu jest istotna, ponieważ duża liczba czynników wpływających na sytuację międzynarodową oraz aktorów sceny politycznej zmuszają badaczy do holistycznego analizowania zjawisk. Naprzeciw tym potrzebom wychodzi kultura strategiczna, która z założenia obejmuje wszystkie czynniki funkcjonowania państwa. Jednak, aby opisywanie kultury strategicznej państwa przebiegało w sposób usystematyzowany i zbalansowany, autor chciałby zaproponować własny model opisu kultury strategicznej państwa (Rys. 1), który w równym stopniu zwraca uwagę na „twarde” aspekty funkcjonowania państwa (ang. *hard power*), nie zapominając o „miękkich” aspektach (ang. *soft power*). Do twardych aspektów wpływających na kształt kultury strategicznej państwa autor zaliczył: ustrój państwa, jego gospodarkę oraz system bezpieczeństwa. Jest to odniesienie do klasycznych studiów strategicznych, które mierzyły potęgę państwa (*power*) przez pryzmat posiadanych zasobów osobowych i sprzętowych. Jako odzwierciedlenie „miękkiego” wymiaru funkcjonowania państwa, autor wybrał czynniki, które odgrywają dominującą rolę w kształtowaniu polityki państwa, a mianowicie: historię państwa, jego kulturę oraz typ społeczeństwa. Zastosowanie takiego modelu opisu kultury strategicznej pozwoli w obiektywny i rzetelny sposób wypełnić funkcję deskryptywną nauki. Model ten – przy zastosowaniu odpowiednich kryteriów podczas zbierania i klasyfikowania informacji – może wskazać, który z czynników jest dominujący w ramach kultury strategicznej konkretnego państwa. Istotnym walorem takiego opisu kultury strategicznej, jest możliwość porównywania poszczególnych państw pod tym kątem.

---

¹⁶ Szerzej: W. Stawiński, *Funkcje i cele nauki – zarys problematyki metodologicznej*, Zagadnienia Naukoznawstwa 3 (189), Warszawa 2011.

Rys. 1. Model opisu kultury strategicznej
Źródło: opracowanie własne

Przykładowo może to służyć wyszukiwaniu ścieżek dialogu na podstawie podobieństw w postrzeganiu spraw związanych z bezpieczeństwem oraz sygnalizować punkty zapalne we wzajemnych relacjach.

Kolejną ważną kwestią jest możliwość porównywania kultury strategicznej w ramach jednego państwa, kiedy zmiany zachodzą na przestrzeni lat i wynikają z ewolucji sytuacji wewnętrznej oraz środowiska międzynarodowego.

Na podstawie przytoczonych przykładów wykorzystania kultury strategicznej w ramach funkcji deskryptywnej uwidacznia się jej użyteczność, z racji wspomnianej już kompleksowości, co dają swego rodzaju gwarancję realizacji omawianej funkcji nauki. Poprawny i wewnętrznie spójny opis przekłada się z kolei na powstanie solidnej podstawy dla dalszych badań, w szczególności eksplanacji, a w dalszej kolejności predykcji.

2.1.2. Funkcja eksplanacyjna

Funkcja eksplanacyjna nauki również znajduje odbicie w ramach zagadnień związanych z kulturą strategiczną. Zgodnie z przytoczonymi już modelami badań nad kulturą strategiczną widoczny jest, mniejszy lub większy, wpływ kultury strategicznej na funkcjonowanie państwa. W związku z tym na podstawie poprawnie skonstruowanego opisu kultury strategicznej danego państwa, możliwe jest wyjaśnienie (eksplanacja) jego zachowań na arenie międzynarodowej. Zdaniem autora tokowe podejście może stanowić istotne uzupełnienie lub w skrajnych przypadkach nawet alternatywę dla koncepcji reprezentowanych przez klasyczne teorie stosunków międzynarodowych. Wynika to z indywidualnego podejścia do analizy funkcjonowania każdego państwa na arenie międzynarodowej. Mała popularność takiego sposobu percepcji środowiska międzynarodowego wynikać może między innymi z konieczności posiadania szczegółowych danych o analizowanych państwach oraz czasochłonności procesu badawczego. Jednak w sytuacji posiadania niezbędnych sił i środków do przeprowadzenia badań

w ramach tej konwencji możliwe jest uzyskanie wyników o dużym poziomie szczegółowości, które w znacznym stopniu ułatwiają realizację predykcyjnej funkcji nauki.

2.1.3. Funkcja predykcyjna

Przechodzą do ostatniej płaszczyzny, na której autor postara się wykazać użyteczność kultury strategicznej w ramach nauk społecznych, nieodzowne jest zaznaczenie najpierw, że na tym etapie sama deskrypcja połączona z eksplanacją nie wystarczy, aby zrealizować funkcję predykcyjną nauki. Konieczne jest inne narzędzie z obszaru prognostyki i symulacji narodowych, które w połączeniu z poprawnie opisaną i wyjaśnioną kulturą strategiczną danego państwa pozwoli, z prawdopodobieństwem właściwym dla użytego narzędzia prognostycznego i opisowego, przewidzieć zachowania i cele, jakie będą leżały w gestii analizowanego państwa w przyszłości. Na potrzeby niniejszego artykułu autor postanowił skorzystać z metody ekstrapolacji, która według Mirosława Sułka polega na *rzutowaniu w przyszłość zauważonych tendencji czy trendów. Inaczej mówiąc, jest to wnioskowanie o tendencjach rozwojowych, stosunkach, wartościach na zewnątrz jakiegoś przedziału na podstawie tego, co zaobserwowano dotychczas*¹⁷. Łącząc zdefiniowaną powyżej metodę prognozowania z wspomnianym już również modelem opisu kultury strategicznej możemy otrzymać zaawansowane narzędzie, które pozwala zarówno na wychwytywanie trendów i tendencji w ramach funkcjonowania danego państwa, ale również daje możliwość przełożenia tej wiedzy na tworzenie prognoz, których prawdopodobieństwo będzie zależało od czynników wpływających na dokładność poszczególnych elementów składowych tego narzędzia. W przypadku kultury strategicznej kluczowe znaczenie będą miały poziom szczegółowości deskrypcji oraz stworzenie poprawnego wyjaśnienia na podstawie podanego opisu. Jeśli chodzi o metodę ekstrapolacji decydującym czynnikiem jest czas. Metoda ta nie zakłada zmiany tendencji w czasie, przez co sama w sobie jest użyteczna dla zjawisk rozwijających się powoli lub krótkotrwałych. W przypadku potrzeby przewidywania rozwoju zjawisk bardziej dynamicznych zasadne jest skorzystanie z bardziej skomplikowanych narzędzi prognostycznych, jednak z racji obszerności zagadnienia prognozowania i symulacji międzynarodowych autor zdecydował się nie przedstawiać pozostałych możliwych konfiguracji kultury strategicznej z metodami prognostycznymi. Przytoczony powyżej przykład ma jedynie zasygnalizować perspektywy wynikające z odpowiedniego wykorzystania możliwości, jakie daje badanie kultury strategicznej z pomocniczym wykorzystaniem metod naukowych z dziedziny prognostyki.

Reasumując dotychczasowe przykłady praktycznego wykorzystania kultury strategicznej łatwym do zauważenia staje się potencjał drzemący w tym nurcie badawczym. Łącząc w sobie holistyczne podejście do badanego zagadnienia, elastyczność niezbędną podczas badania współczesnego środowiska międzynarodowego oraz możliwość kooperacji z innymi obszarami badawczymi daje to połączenie, które w perspektywie czasu może stać się jednym z najważniejszych podejść do zagadnień związanych z analizą środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego, stosunków międzynarodowych oraz polityki państwa.

---

¹⁷ M. Sułek, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010, s.29.

ZAKOŃCZENIE

Za protoplastę badań nad kulturą strategiczną można uznać Tukidydesa, który wprowadzając pojęcie „charakteru narodowego” zapoczątkował trwające do dziś badania nad wpływem kultury na funkcjonowanie państwa. Przez kolejne wieki temat ten był podejmowany przez znanych teoretyków zajmujących się studiami strategicznymi, jak choćby Clausewitz czy Liddell Hart.

Jednak dopiero XX wiek przyniósł przełomowe dokonania w zakresie badań nad kulturą strategiczną. Kwintesencją tychże badań są klasyfikacje stworzone przez A. I. Johnstona i J. Glenna, których wkład w systematyzację i kategoryzację badań nad kulturą strategiczną jest nieoceniony. Ich dokonania stworzyły podłoże, na którym wyrosło wiele współczesnych definicji kultury strategicznej, a każda z nich jest unikatowa i kładzie nacisk na obszar, który zdaniem autorów tych definicji jest najważniejszy z punktu widzenia funkcjonowania państwa. Świadczy to o potencjale, jaki zawarty jest w tym nurcie badawczym, i to zarówno w jego wymiarze teoretycznym jak i praktycznym. Wyrazem tego stanu, są przytoczone w artykule przykłady wykorzystania kultury strategicznej w ramach realizacji poznawczych funkcji nauki. Z uwagi na obszerność zagadnienia, a także stosunkowo niewielką ilość badań przeprowadzonych w celu jego usystematyzowania, niniejszy artykuł stanowi jedynie „drogowskaz” mający za zadanie wskazać kierunki do dalszych, pogłębionych badań w tym obszarze. Intencją autora jest również, aby niniejszy tekst stał się przyczynkiem do interdyscyplinarnej debaty nad faktyczną możliwością wykorzystania analizy kultury strategicznej, jako uzupełnienia lub substytutu klasycznych teorii stosunków międzynarodowych.

BIBLIOGRAFIA

Pozycje zwarte i artykuły:

1. Clausewitz C., *O wojnie*, Wydawnictwo Mireki, Kraków 2007.
2. Glenn J., *Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration*, *International Studies Review* 2009, vol. 11, no 3.
3. Grey C. S., *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford 1999.
4. Johnston A. I., *Thinking about Strategic Culture*, *International Security* 1995, vol. 19, no 4.
5. Pawłowski J. (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2010, s. 67.
6. Rosen S.P., *Military Effectiveness: Why Society Matter*, *International Security* vol. 19 no. 4, Spring 1995.
7. Smalec Ł., *Kultura strategiczna a paradygmat realistyczny. Krytyka, rywalizacja, perspektywy współpracy*, *Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon” nr 2*, Warszawa 2012.
8. Smalec Ł., *Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
9. Stawiński W., *Funkcje i cele nauki – zarys problematyki metodologicznej*, *Zagadnienia Naukoznawstwa* 3 (189), Warszawa 2011.
10. Sułek M., *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.

Dostęp internetowy:

11. Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl>
12. Wiśniewski R., *Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, Źródło: <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wpcontent/uploads/2013/03/13.WISNIEWSKI.pdf>.
13. Snyder J. L., *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, RAND Corporation, 1977, s. 4–7, Źródło: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf>
14. Schmemmann S., *End Of The Soviet Union: The Soviet State, Born of a Dream, Dies*; The New York Times, 26.12.1991, Źródło: <http://www.nytimes.com/1991/12/26/world/end-of-the-soviet-union-the-soviet-state-born-of-a-dream-dies.html>

STRATEGIC CULTURAL - GENESIS, DEFINITION AND PRACTICAL APPLICATION

Summary: *In the first part, the article presents the genesis of strategic culture research and describes the evolution of these studies over the years. It contains in itself the presentations of different ways to define this concept with their classification. In the second part, the author deals with the practical application of strategic culture through the prism of the basic functions of science, including description, explanation, and prediction.*

Key words: *geopolitics, strategic culture, international relations*